

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXIV (2016),
Книжка / Issue 2

ФИЛОСОФИЯ НА ИСТОРИЯТА ПО ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ

Иван ЛАЗАРОВ

PHILOSOPHY OF HISTORY AS EXPRESSED BY VASSIL GYUZELEV

Ivan LAZAROV

В чест на 80-годишнината на акад. Васил Гюзелев

Казват, че дори и Бог не може да промени миналото, затова пък историците са способни на това. Възможно е именно заради тази им полезност Бог да търпи тяхното съществуване и даже понякога да им се радва.

Някои историци остават во веки веков незабелязани, та дори Всезнаещият и Всемогъщият не подозира за тяхното съществуване. Дотолкова те са описвали миналото, че са забравяли да го променят. Васил Гюзелев е от другата порода историци, от онези, които не само оправдават полезността си, не само радват Бога, но и понякога го дразнят. И как иначе?!

Когато през 2010 г. прави опит да състави списък на дадените от него интервюта за вестници, списания и сборници, се оказва, че те са около тридесетина. След строга автоцензура Академикът умело подбира само седемнадесет. Според него в тях не толкова лъже, колкото се опитва да се представи пред своите читатели, почитатели и врагове като мислещ и философстващ човек и историк!*

Оправдава се!

Твърди, че научните му занимания в областта на изворознанието, византийската и латинската палеография, изследванията на отделни теми и проблеми, не му дават възможност да навлиза във философията на историята! Затова Академикът дава интервюта, в които компенсира онова, което е пропуснал да напише. Същевременно даващият интервюта признава, че в тях е отразена еволюцията във възгледите му, социалното мислене и отношение към основните проблеми не само на миналото, но и на историческото време, в което самият той живее.

Историческият песимизъм в трудовете на Академика не е всепроникващ и мрачен, но все пак е осезаем и на моменти съзнателно търсен. Твърде млад, едва на двадесет и девет години, Гюзелев вече е в кохортата на „сърдитите млади хора“ в изкуствата и науката. „Предателите в българската история“ (в съавторство с Н. Генчев) е открита демонстрация на младежкия гняв: „Народът умираше за родната земя, за християнската вяра, за българската държава, а предателите ковели личното си благополучие чрез неговите нещастия... Няма нищо по-страшно да прозреш, че когато народът се е борил, страдал и умираше за отечеството, гнусната ръка на предателя отново е посягала и петняла неговия героизъм...“

Десетилетия по-късно песимистът Гюзелев оценява времето, когато е писал горните „сърдити“ редове като политическа и икономическа система, избродирана от своите създатели с много утопии, илюзии и митове. Затова социализмът си е отишъл, погребан от наивната вяра на масите в свободата и

* Следващите редове изцяло са изградени от мисли и размисли на В. Гюзелев от различни години.

демократията. Не, Академикът не се е превърнал в апологет на Новото, защото той изпитва силни съмнения, че същите тези свобода и демокрация могат да ни отведат до спасителния бряг и вратите на Рая!

Все пак в трудовете и размислите на Васил Гюзелев се открива релевантна връзка между исторически песимизъм и оптимизъм. Морал, законност и ред са основни предпоставки не само за съхраняване на обществото, но и за неговия напредък. А да се вярва в бъдещето, означава да се вярва в младостта, която носи в себе си винаги нещо ново и обновително, притежава чудното свойство да търси единение и общ език в големи мащаби – общоевропейски и световни.

Академик Васил Гюзелев – глобалист?! Не, чисто и просто той има идеал и той се нарича единна и сплотена България, със сплотен и организиран от държавата народ, устремен към стопански и културен просперитет и търсещ своето достойно място в семейството на европейските държави и народи. Академикът твърдо вярва, че надпреварата с другите държави и народи трябва да бъде в полето на икономиката и културата, в подобряването на жизненото равнище и условията на живот и трудова дейност, а не в териториални и етнически претенции и вселяване на омраза към други народи и етнически общности. И това е повече от сигурно, защото академик В. Гюзелев не е само носител на Хердцова награда, но и учен, който споделя неговата философия. Той е убеден, че историята се пише от историците, за да може в цялата безпорядъчност на събитията човек най-накрая да разбере, че щастieto на човешкия род се основава не на произвола, а в неговата същност са заложени естествените закони на разума и справедливостта. Тези закони се извеждат и дефинират от науката история. Пол Валери пише: „Реалната същност на историята (като наука – б.м. И. Л.) е да играе роля в самата история (като процес – б.м. И. Л.). Представата за миналото се зарежда със смисъл и придобива стойност само за човека, който открива в себе си страстна отдаденост на бъдещето. По дефиниция бъдещето няма определен облик. Историята му дава средства да стане обект на мисълта“.

От всичко, което съм чел и научил от Васил Гюзелев, съм изградил непоколебимото убеждение, че Академикът е апологет на науката история и в частност на медиевистиката. В концентриран и изчистен вид това се вижда от скромната по обем, но уникална по строеж и замисъл книжка „Апология на средновековието“. Тя е опит за преценка и преценка на една епоха от европейската история – Средните векове. Написана е с ясна концепция за стойността на това минало, през което Европа и нейните народи преминават, за да докажат правото на своето дълговечно съществуване, смисъла на своето историческо битие и се калят в търпеливо очакване на Апокалипсиса или по-точно във възтържествуването на Божието царство на земята.

Когато един текст започне своето самостоятелно съществуване, когато навлезе в културната реалност, тогава започва трудната част от неговия път. Всеки читател си задава въпроса, защо той е написан, какво цели авторът, има ли право този текст да ангажира мисълта и времето на хората, които са посегнали към него?

В тази книжка аз виждам две основни цели на Академика – да осмисли една епоха, Средновековието, която стимулира напредъка през следващите векове и да намери за своите читатели скромното, но твърде магнетично присъствие на Българското средновековие, неговите герои, паметници и ценности в нашето съвремие. Историкът Васил Гюзелев изминава дълъг път, докато стигне до Апологията. Вярвайки, че основният предмет на историята са човекът и обществото, стига до естественото прозрение, че човекът изучава сам себе си в контекста на своите минали деяния. А както е казал един елински мъдрец, най-трудно е да бъдеш съдия сам на себе си. Затова е необходимо да се познават добре езикът на писмените и веществените паметници на миналото, тяхната знакова система. В противен случай много неща от миналото ще бъдат неправилно разбрани и изтълкувани. В този смисъл, правилността на тълкуването означава справедливост. А справедливостта позволява Средните векове в българската история да бъдат оценени по подобаващ начин, защото: 1. Тогава са положени здравите основи на българската държавност и институции; 2. Тогава се заражда и формира българската нация със специфичните ѝ особености, бит и култура; 3. Тогава българите чрез християнството, писмеността и книжовната си култура се приобщават към ценностите на европейската цивилизация; 4. Тогава, благодарение на подвига на Кирило-методиевите ученици и техните следовници, България се превръща в пръв духовен вожд на славянския свят; 5. Тогава се определят същността и смисълът на нашето историческо битие, мисията ни в европейската история – да бъдем носители на духовността, толерантността и омиротворяването.

Всъщност, на търпението, трудолюбието и всеотдайността на средновековните българи ние дължим твърде много, за да се съхраним като народ и общност със свой облик и култура.

В началото се съдържа краят, а в края началото. Исторически песимист или оптимист е академик Васил Гюзелев? Той не е нито едното, нито другото, но едновременно е и едното, и другото! Той е УЧЕН!

За юбиляра:

Тангра. Сборник в чест на 70-годишнината на акад. Васил Гюзелев. София, 2006.

Библиография на научните трудове на преподавателите на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1995 – 2005). Съст. Й. Спасова и П. Тепавичарова. София, 2006, с. 48 – 54.

Тепавичарова, П., Г. Николов. *Биобиблиография на Васил Гюзелев. София, 1996.*